

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Устінова Н.О.

вчитель української мови та літератури
КЗ «Мелітопольський ліцей-інтернат
II-III ступенів» Запорізької обласної ради

ТВІР О. ГАВРОША «МУЗЕЙ ПРИГОД»: ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ЗМІСТУ І ФОРМИ

***Анотація.** У статті проаналізовано твір О. Гавроша з позиції особливостей сюжету й жанрово-стилістичної еkleктики. Наголошено, що автор врахував основні тренди розвитку сучасної дитячої літератури, що робить художній текст цікавим для читачів, та сповненим освітньо-виховного впливу.*

***Ключові слова:** жанрова еkleктика, конспірологічний роман, детектив, фентезі, ефект «обманутого очікування».*

***Zemlianska A., Ustinova N. O. Gavrosh's work «Adventure Museum»:** some notes on content and form. The article analyzes O. Gavrosh's work from the perspective of the plot features and genre-stylistic eclecticism. It is emphasized that the author took into account the main trends in the development of modern children's literature, which makes the literary text interesting for readers and has a significant educational impact.*

***Key words:** genre eclecticism, conspiracy novel, detective, fantasy, the effect of «deceived expectation».*

Актуальність дослідження. Проза Олександра Гавроша на сьогодні є добре знаною та шанованою серед українських і закордонних читачів. Його найвідоміші дитячі твори – це «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» (2007) та «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» (2008), які свого часу увійшли до шкільних програми з української літератури. Ці художні тексти розповідають молодому поколінню про маловідомих, але легендарних особистостей Закарпаття –

велетня духу на прізвисько Іван Сила, атлета Івана Фірцака, знаного по всьому світові як найдужча людина, та румунського розбійника Пинтю.

У сучасних модельних програмах НУШ можна побачити також повість автора «Музей пригод» (2018), яку рекомендовано розглянути на уроках позакласного читання в 7 класі [5, с. 23], причому такі заняття, за бажанням, можна зробити інтегрованими, поєднавши з історією України. Однак в численній кількості нововведених у навчальні програми літературних творів учитель опиняється в певному інформаційному вакуумі щодо їхніх змістових та формальних складників, особливостей тлумачення, методичних підходів до вивчення на заняттях тощо. Це пояснюється тим, що значний розвиток сучасної української дитячої літератури дав настільки великий обсяг зразків гарної якості, різних за жанрами і тематичним спрямуванням, що рефлексія або губиться в потоці інформації, або не встигає за активною творчістю авторів. Так, «Музей пригод» О. Гавроша майже не став свого часу об'єктом уваги критиків чи літературознавців. Винятком може бути рецензія філологині Т. Качак [3] або окремі інформаційні повідомлення від бібліотек, видавництв, організаторів культурних заходів за творчістю письменника, які стосуються його текстів у цілому або всієї серії «Музей пригод» [4]. Щодо методичних розробок за творчістю О. Гавроша, то вони переважно стосуються запропонованого у програмах твору для обов'язкового прочитання «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу».

Мета студії – розкрити формально-змістові особливості фантастичної повісті О. Гавроша «Музей пригод».

Український письменник Олександр Дюлович Гаврош народився в Ужгороді Закарпатської області 26 березня 1971 р. Змалку батько привчив його до читання, тож письменник багато часу в дитинстві провів із книгами. Митець закінчив факультет журналістики у Львівському національному університеті імені Івана Франка і на сьогодні вдало поєднує журналістську діяльність у різних часописах із написанням художніх творів.

Письменник відомий як автор багатьох поетичних, прозаїчних та драматичних творів для дорослих і дітей, є членом Національної спілки письменників України та Асоціації письменників України. Почавши писати у 2000-х роках, він уже має численні нагороди за свою творчість: кількаразовий володар премії «Коронація слова», «Корній Чуковської премії», переможець Національного конкурсу «Найкраща книга

України» (2013), лауреат премій імені Михайла Лучкая Мукачівської греко-католицької єпархії, Закарпатської обласної премії в галузі літератури імені Федора Потушняка за дитячі книги, літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша за публіцистичну збірку тощо. Художні тексти письменника перекладені білоруською, польською, німецькою, словацькою та іншими мовами.

У 2018 р. появою повісті «Музей пригод» автор започаткував нову серію книг для дітей «Машина часу». В основу серії покладено уже традиційний для пригодницької літератури сюжет, у якому герої переносяться за допомогою чарівного предмету в минуле та потрапляють у кумедні або небезпечні ситуації, адже їх сучасна ментальність стикається із реаліями давніх часів, що зачаровує читачів художнього тексту непередбачуваністю наслідків та допомагає утримувати їхню увагу до кінця книги.

У творах О. Гавроша у мандри століттями відправляються персонажі повісті, що працюють із артефактами в Музеї раритетів, облаштованому в колишній друкарні Києво-Печерської лаври. З дитинства залюблений в історію, письменник так і не полишив свого інтересу, тепер привертаючи до неї увагу молодого покоління. Він стверджує, що «музей – це живий простір, а не мертва територія» [1], тож і сама історія, закарбована в його пам'ятках, оживає через знайомство з їхніми авторами, умовами та процесом створення, спогадами очевидців тощо. Не випадково всі дива починаються в музеї – найбільш утаємниченій і загадковій території. Власне, тут успіх книги передбачуваний, зважаючи на вже популярний серед молоді кінохіт «Ніч у музеї» (2006) за мотивами однойменного твору американського письменника М. Тренка.

Український митець переносить своїх героїв у XVII ст., добре знане лише у колах фахівців, де головні персонажі – директор музею Роман Лук'янович, його син-підліток та головний зберігач фондів музею, юна дівчина на ім'я Яна – змогли зсередини побачити старовинну друкарню Києво-Печерської лаври, відомі першодруки та ледь не перервали процес створення Памвою Бериндою, ченцем, енциклопедистом, видатною постаттю культурно-просвітницького руху Галичини, його відомого «Лексикону словенороського» (1627). При цьому для створення інтриги та підтримки інтересу своїх читачів автор вдало міксує популярні жанри:

тут наявні елементи конспірологічного роману, детективу, містичного трилеру, фентезі і, безумовно, історико-пригодницького роману.

Конспірологічна й детективна складові (ми детальніше розглядали особливості подібного еkleктичного поєднання цих жанрів у художній прозі раніше [2]) забезпечені лінією горе-письменника Мирона Клаповуха та пошуками потаємної кімнати. До того ж, О. Гаврош дуже добре прописує кожного персонажа, їх зовнішній вигляд, вікові особливості, внутрішні проблеми і прагнення, так що вони постають справжніми реальними особистостями, чії дії є вмотивованими і легкозрозумілими для читача. Так, Клаповух всім своїм виглядом нагадував типового шпигуна: високий, худий, у чорному потертому шкіряному плащі та з фетровим капелюхом в руках. Він весь час на презентації фестивалю «Зимових розваг» щось винюхував, прислухався, навіть вступив у суперечку з Яною щодо перебування Т. Шевченка в Лаврі задля того, щоб потрапити у фонди музею, поближче до потаємної кімнати. Розплутування загадки його раптового зникнення в цьому темному приміщенні працівниками музею визначає детективну інтригу твору.

Співіснування кількох часопросторових площин та переміщення світами через специфічні тунелі / портали за допомогою чарівних предметів (у повісті це – старе крісло в потаємній кімнаті) наближують твір «Музей пригод» до фентезійної літератури [6]. Так само спільною ознакою є своєрідний квест, який пропонує автор. За Т. Качак, уже сама назва твору налаштовує на передчуття небезпек і випробувань, які мають пройти персонажі, а «машиною часу» тут виступає музей [3]. Наприкінці своїх пригод, як і має бути у квесті, всі персонажі здобувають свою винагороду: директор і Яна отримали з минулого кілька раритетів для ексклюзивної музейної виставки; хлопчик зрозумів, чому його батько такий залюблений у свою професію і так само почав цікавитись історією та археологією, адже «шукати справжні скарби – це значно крутіше за будь-яку “стрілялку”» [1], і навіть Клаповух досяг омріяної слави – було знайдено у сховищах музею рукопис із підписом, що містить його ініціали, який дійшов до нащадків крізь століття.

Зрештою, акцент у творі зроблено саме на історико-пригодницькій основі. При цьому автор обережно поводить із фактами, лише оживлюючи відомі постаті, ситуації, припускаючи, якими б вони могли бути в ті давні часи. І його головні персонажі-працівники музею

виступають досить мудрими й розважливими особистостями, незважаючи на ту радість, що їй зазнав, наприклад, директор Роман Лук'янович, потрапивши в ту епоху, якою найбільше цікавився. Нагадаємо, що він навіть хотів забрати Памво Беринду із собою, щоб усім демонструвати генія минувшини. Однак автор тут нагадує про той принцип, що отримав назву «ефект метелика» (Е. Лоренц), за яким найменші зміни в минулому можуть призвести до незворотних наслідків. Тож досить мудрим рішенням було залишити ченця доробляти справу усього його життя – «Лексикон...», інакше б слов'янський світ був позбавлений цієї ґрунтовної праці. Автором навіть підкреслюється позитивний аспект зустрічі минулого і майбутнього: «Памво Беринда отримав чудове свідчення того, що свою тридцятирічну працю таки завершить успішно. І від цього на душі любомудра було радісно і світло» [1].

Багато уваги в повісті приділяється містицизму. Зникнення і раптова з'ява персонажів, зовнішній вигляд мандрівників у минулому, де їхні прозорі тіла нагадували радше духів, янголів чи бісів, передчуття, які нагніталися похмурою атмосферою музейних приміщень та старої друкарні XVII ст., – усе це вдало перегукується у творі зі святом Святого Миколая. В ніч на Миколая і дорослі, й діти живуть в очікуванні дива й радості, Божої благодаті. Не випадково перша частина повісті має назву «Свято наближається». Причому ці слова звучать рефреном майже в кожному розділі твору, змінюючи свою тональність від звичайної стверджувальної до іронічної, загрозливої, переможної тощо. Тим більше, що всі події, які сталися після фантастичного перенесення героїв у минуле, описані вже у другій частині – «Чудо Святого Миколая».

Передчуття свята та чогось незвичного, події, що охоплюють одну ніч, добрий український гумор – все це ріднить повість О. Гавроша з гоголівськими «Вечорами на хуторі поблизу Диканьки». Зокрема, досить показовими в цьому плані є сцени «зігрівання» самогонкою брата Боніфація Мирона Клаповуха, який застряг у сніговій ямі, та їхні співи на честь Миколая, або спілкування Стефана Беринди з «духами». При цьому автор постійно випробовує читача, підживлює його увагу, застосовуючи прийом «обманутого очікування» – щоразу уриває розповідь та вводить усе нових персонажів. Таким чином, нелінійність сюжету, постійне переміщення у часі і просторі робить історію об'ємною, «живою», багатовимірною, ніби ми її переглядаємо в кінофільмі.

Твір має щасливий фінал, який видається досить реалістичним і виправданим. Хоча автор наприкінці розповіді використовує типовий

прийом авантюрної прози, що передбачає продовження сюжету, – чарівне крісло все ще стоїть у залі музею за огорожею, «часовий коридор залишається відкритим» [1]. І вже з'явилося ще три частини цієї книжкової серії про пригоди в музеї та мандри в часі, присвячені Т. Шевченку, І. Франку, боротьбі Карпатської України за незалежність. Широкий вибір тем та історичних постатей дозволяє педагогам зорієнтуватись у виховних і навчальних потребах здобувачів освіти й запропонувати останнім самостійно обрати ту книгу, яка викликати найбільший інтерес. При цьому можна застосовувати всі вищезгадані стилістичні прийоми автора для аналізу художніх текстів.

Висновки. Твір О. Гавроша, окрім цікавої сюжетної лінії з усіма сучасними трендами дитячої прози: історією про переміщення в часі, можливість занурення в події минулого і навіть спробувати там щось змінити, виховний підтекст тощо, органічно поєднує в собі ознаки різних жанрів масової літератури. Наведені елементи аналізу можуть бути корисні вчителям української літератури для побудови уроків позакласного читання за творчістю письменника, а також основою для подальших досліджень як цього твору, так і інших частин серії.

Література

1. Гаврош О. Музей пригод. URL : https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=26558#google_vignette.
2. Землянська А.В., Землянський А.М. Жанрова еkleктика ретродетективів Богдана Коломійчука. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2018. №4(40) – 2017. №3(47) – 2018. С. 275–286.
3. Качак Т. Коли оживає музей... [рец. на: Гаврош О. Музей пригод. Харків: Фоліо, 2018. 122 с.; Гаврош О. Музей пригод-2. Врятувати Тараса Шевченка. Харків: Фоліо, 2019. 156 с.].
4. Когутич І. У Національному музеї літератури України завершилася виставка «Музей пригод Олександра Гавроша». *Медіацентр*. URL : <https://bit.ly/4p7ENM0>.
5. Пастушенко Н.М., Чумарна М.І. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 64 с.
6. Підюра О. Поняття козацького фентезі в літературознавчому дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2023. Вип. 92. С. 23–34.